

## Előszó

Gróf Bethlen István a 20. századi magyar politika egyik legjelentősebb, s a konzervatív-nacionalista magyar politikai gondolkodás egyik utolsó nagy alakja. 1901-es képviselővé választásától a „rég” Magyarországra 1944–45-ös összeomlásáig a „politikacsinálás” elválaszthatatlanul hozzátartozott életéhez. 1901 és 1918 között sajátos erdélyi jegyekkel rendelkező regionális politikus; 1918–20-ban az ellenforradalmi erők egyik fő organizátora és a magyar béke delegáció főmegbízottja; 1921-től 1931-ig Magyarország miniszterelnöke, s mint ilyen az ún. Horthy-rendszer megalkotója és konszolidálója; ezt követően pedig 1945-ig a náciellenes és nyugatbarát politikai irányzatok vezéralakja volt.

A szenvedélyek már életében magasra csaptak körülötte. Hívei és politikai barátai, például első életrajzírói, Sebess Dénes és Surányi Miklós vagy a kor történészfejedelme, Elsőkfi Gyula kimagasló államférfinak tartották és Széchenyihez hasonlították. Ellenfelei, például Szabó Dezső vagy a baloldali demokrácia képviselői viszont ravasz és kisstílusú erdélyi grófot láttak benne, aki csak a taktikázáshoz és a korrumpáláshoz ért. A 40-es évek végén és az 50-es években, amikor minden differenciálás nélkül az egész két világháború közötti magyar politikára a fasizmus címkéjét ragasztották, természetesen Bethlen is a fasiszta, félfasiszta politikusok gyűjtőtáborába került. Sőt akadtak tollforgatók, akik még ezzel sem elégedtek meg, hanem „vakmerő és gátlástalan tolvajként” jellemezve emberként is sárba próbálták rántani. A 60-as és 70-es években személye és politikája egyaránt realisabb megvilágításba került, ám ugyanakkor – főleg egyes visszaemlékezések révén – megalapozatlan legendák és illúziók is kialakultak körülötte. Adataiban megbízható és szemléletében kiegyensúlyozott történészi munka pedig még a 70-es évek végén sem állt rendelkezésre.

Érdeklődésünket Bethlen iránt lényegében ez a historiográfiai hiányosság, illetve ezek a „Bethlen-képek” közötti különbségek keltették fel. 1979 őszén, amikor ez az érdeklődés konkrét kutatási tervvé érlelődött, azt tűztük ki célul, hogy Bethlen Istvánt, ill. politikáját pozitív és negatív elfogultságoktól mentesen, a maga összetettségében, fény- és árnyoldalaival, erényeivel és hibáival együtt mutassuk be és tegyük mérlegre. Tudatosan tehát sem idealizálására, sem befeketítésére nem törekedtünk. A történelmi „objektivitás” lehetőségei persze maguk is behatároltak. A történelmi távlat – s több mint fél évszázad már kétségtől annak tekinthető – ugyan segít a kortársi egyoldalúságok leküzdésében, ám az interpretáció bizonyos fokig elkerülhetetlen szubjektivizmusát nem szünteti meg. Ezért sem az Olvasót, sem magunkat nem áltathatjuk azzal, hogy munkánkkal az egyedül hiteles, az egyedül elképzelhető Bethlen-képet alkottuk meg. A szcientista-pozitívista történefffelfogás naiv ismeretelméleti optimizmusát osztani nem tudván csak azt mondhatjuk és csak annyit ígérhetünk, hogy a lehető legteljesebb tényfeltáráásra törekedtünk, hogy prekonceptiótól vagy előítéletektől vezérelve egyetlen fontos adatot és körülményt sem hallgattunk el, hogy interpretációnkban mind az államügyész, mind a védőügyvéd attitűdjét igyekeztünk elkerülni, s hogy elsődleges feladatunknak nem az ítélezést, hanem a megértést és a megértetést tartottuk. Az ítéletalkotás, azaz a szerző és „hőse” közötti viszony tisztázásának feladata elől természetesen mindezek ellenére sem tudunk, de

nem is akartunk kitérni. Az „etalon”, amely ebben segítségünkre volt, egy olyan nemzeti demokratikus értéktételezés, amely hitünk szerint baloldali, de nem doktriner, nemzeti, de nem nacionalista, s népi, de nem narodnyik. Természetesnek tartjuk, hogy ezen a ponton nem mindenki és nem mindenben fog egyetérteni velünk, s hogy konzervativizmushoz, nacionalizmushoz és Bethlenhez mint emberhez többféle viszonyulás képzelhető el attól függően, hogy ki milyen értékrend alapján áll, s attól, hogy mennyire toleráns más értékrendek iránt, s mennyire tudja ezek logikájába beleélni magát.

A történész „objektív” korlátai és a szerző „szubjektív” fogyatékoságai ellenére reméljük, hogy a munka, melyet végeztünk, nem volt hiábavaló, s hogy a szerzőn kívül másokat is hozzásegít majd Bethlen alakjának és politikájának, s ezáltal a 20. századi magyar történelem teljesebb és illúzióktól mentesebb megismeréséhez és megértéséhez.

*Göd, 1989. október*